

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää oikeusministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta Valtioneuvoston periaatepäätökseksi suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Keskusliitto tarkastelee asiaa launnossaan erityisesti lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien näkökulmasta. Lasten ja nuorten osallistumisoikeudet turvataan niin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa kuin kansallisessa lainsäädännössä ja nämä oikeudet kuuluvat yhdenvertaisesti jokaiselle alle 18-vuotiaalle.

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että periaatepäätökseen valitut tavoitteet ovat kannatettavia. Demokratian ja yhteiskunnallisen osallisuuden osa-alueita, edellytyksiä ja esteitä käsitellään luonnoksessa melko kattavasti. Keskusliitto esittää kuitenkin huolensa siitä, että vaikka luonnoksessa puhutaan melko monissa yhteyksissä nuorista, jäävät lasten osallistumisoikeudet ja niiden toteutuminen varsin vähälle huomiolle. Lastensuojelun Keskusliitto pitää ensiarvoisen tärkeänä sen tunnistamista, että myös alle 18-vuotiailla on oikeus osallistua. Keskusliitto esittää, että LOS 12 artiklan ja perustuslain 6 §:n lapsille turvaama oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin lisätään johdannon kohtaan, jossa tarkastellaan osallistumisoikeudet turvaavaa lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimuksia.

Osallisuuden ja aktiivisuuden kasautuminen ja eri tavoin haavoittuvassa asemassa ja/tai syrjinnän vaarassa olevat ryhmät huomioidaan luonnoksessa läpileikkaavasti, mutta varsin ylätasoisesti. Ryhmien ja eri ryhmiin liittyvien keskeisten kysymysten tunnistaminen jää nyt paljolti myöhemmin laadittavassa toimenpideohjelmassa huomioitaviksi, mitä Lastensuojelun Keskusliitto pitää puutteena. Keskusliitto huomauttaa, että esimerkiksi luonnoksessa mainitut oikeusprosessien pitkät käsittelyajat ovat erityisen haitallisia lapsille, koska nämä ovat ikänsä ja kehitysvaiheensa vuoksi haavoittuvassa asemassa. Keskusliitto pitää tärkeänä, että linjausten edistämistä ja tavoitteiden toimeenpanoa seurataan ja arvioidaan paitsi kunkin linjauksen osalta, myös väestöryhmittäin.

Luonnoksessa puhutaan kiitettävän paljon demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksesta ja Keskusliitto muistuttaa, että osallisuuteen kasvamisen pitää olla mahdollista jokaiselle lapselle – ei esimerkiksi vain valmiiksi aktiivisille, rohkeille, puheella kommunikoiduille ja hyvät sosiaaliset taidot omaaville lapsille. Erialaisten osallistumisen kanavien monipuolisuutta, riittävyttä ja kattavuutta tulee toimenpiteitä suunniteltaessa ja arvioitaessa tarkastella siitä näkökulmasta, keiden osallistumisen ne tosiasiallisesti mahdollistavat.

Luonnoksessa tunnistetaan järjestöjen rooli ja toisaalta vaikeudet, joita taloudellinen epävarmuus niiden toiminnalle muodostaa. Lastensuojelun Keskusliitto muistuttaa, että järjestöillä on Suomessa merkittävä rooli erityisesti lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien tarjoajina ja toisaalta siinä, että lasten ja nuorten näkemykset ja heille tärkeät teemat kanavoituvat myös laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan
Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä sekä toimenpiteissä mainittua demokratiakasvatuksen lisäämistä ja vahvistamista että monipuolista ehdokasasettelua. Keskusliiton tapaamat nuoret ovat tuoneet esiin, että itsensä kaltaisten ehdokkaiden tai poliitikkojen näkeminen lisää kiinnostusta asioihin. Toisaalta nuoret ovat eri yhteyksissä kertoneet, että erityisesti sosiaalisessa mediassa aikuisten nuoriin kohdistama epäasiallinen käytös vähentää osan nuorista kiinnostusta yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan
Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*

- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Lastensuojelun Keskusliitto pitää tärkeänä, että viimeistään toimenpideohjelman laatimisvaiheessa huomioidaan konkreettisesti alle 18-vuotiaille tarkoitetut osallistumismahdollisuudet. Kanavien ja osallistumisen tapojen tulee olla niin monipuoliset, että eri teemoista ja toimintatavoista kiinnostuneet löytävät mielekkäitä tapoja sille, että voivat halutessaan käyttää osallistumisoikeuttaan. Lapset ja nuoret esittivät vuonna 2019 toteutetussa valtioneuvoston valtauksessa toiveen siitä, että päättäjät ja päätösten valmistelijat jalkautuisivat useammin keskustelemaan asioista lasten ja nuorten kanssa siellä, missä lapset ja nuoret ovat (esimerkiksi kouluissa). Kuulluksi tulemisen lisäksi lapset ja nuoret toivovat mahdollisuutta keskusteluun ja kysymysten esittämiseen. Lastensuojelun Keskusliitto kannattaa lämpimästi erilaisten dialogisten ja puntaroivan demokratian mallien kokeilemistä ja vakiinnuttamista myös lasten ja nuorten osalta.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehtotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Lastensuojelun Keskusliitto pitää erinomaisena sitä, että demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatukselle on omistettu kokonaan oma linjauksensa. Toimenpiteiden suunnittelussa ja arvioinnissa tulee tarkastella erityisesti niiden kattavuutta: tavoitetaanko kaikki lapset? Keskusliitto pitää erittäin tärkeänä opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen liittyviä toimenpiteitä. Keskusliitto iloitsee siitä, että luonnoksessa huomioidaan järjestöjen rooli demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen toteuttajina ja että luonnoksessa on tunnistettu myös tähän tarvittava rahoitus. Keskusliitto muistuttaa, että suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen työ edellyttää rahoituksen ennakoitavuutta ja jatkuvuutta.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

Lastensuojelun Keskusliitto jakaa luonnoksessa tunnistetun kritiikin siitä, että nykyisten kuulemiskäytäntöjen tarjoamat mahdollisuudet osallistua tulevat monesti myöhään eivätkä siten välttämättä tarjoa todellista mahdollisuutta vaikuttaa. Lasten ja nuorten kohdalla näennäisten osallistumismahdollisuuksien tarjoaminen on erityisen haitallista, koska se muovaa heidän käsitystään yhteiskunnallisen osallistumisen mielekkyydestä. Keskusliitto kannattaa lämpimästi luonnoksessa esitettyä varhaisemman vaiheen tiedonkeruuta ja kuulemista, sillä se on yleensä sekä vaikuttavampaa, eettisempää, että valmistelun kannalta hyödyllisempää. Keskusliitto pitää erinomaisena ajatusta virkamiesten menetelmäosaamisen vahvistamisesta. Tässä yhteydessä on syytä varmistaa, että osaaminen on riittävää nimenomaan organisaatiotasolla, jolloin osaaminen ei ole yksittäisten aiheesta innostuneiden valmistelijoiden varassa. Keskusliitto katsoo, että myös järjestöjen ja ministeriöiden yhteistyötä lasten ja nuorten näkemysten selvittämisessä on mahdollista ja järkevää kehittää.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*

- ***Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.***

Keskusliitto pitää tavoitetta ensiarvoisen tärkeänä ja muistuttaa, että vihapuhe ja eri ihmisryhmiin kohdistuva halveksiva kielenkäyttö vaikuttaa myös lapsiin ja heidän kokemukseensa yhteiskunnallisesta osallisuudesta. Lapset ja nuoret ovat eri yhteyksissä huomauttaneet, että aikuiset eivät itse varsinkaan sosiaalisessa mediassa aina käyttäydy samalla tavalla, jota lapsilta edellyttävät. Keskusliitto pitää oikeana ja tarpeellisena toimenpiteitä, joilla edistetään ymmärrystä siitä, mitä vihapuhe on ja miten sen kohteena olevat ryhmät voivat toimia. Tässä työssä tulee huomioida erikseen myös lapset ja nuoret ja heidän ulottuvillaan olevat tavat toimia.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa **Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista**

- ***Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.***
- ***Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.***
- ***Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.***
- ***Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.***
- ***Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.***
- ***Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.***

Keskusliitto iloitsee kansalaisyhteiskunnan roolin ja merkityksen tunnistamisesta. Jo aiemmissa huomioissa mainitun järjestöjen rahoituksen pitkäjänteisyyden lisäksi Keskusliitto haluaa nostaa esiin lastenkulttuurin merkityksen ja sen saavutettavuuden varmistamisen niin alueellisesti kuin eri lapsiryhmien osalta. Taide mahdollistaa itseilmaisun, mielikuvituksen käytön ja toisenlaisten maailmojen kuvittelemisen ja on siten keskeinen elementti niin osallisuuteen kasvamisessa kuin demokraattisen yhteiskunnan ja parempien tulevaisuuksien rakentamisessa.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti **Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä**

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***

- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

-

Custódio Ira
Lastensuojelun Keskusliitto